

B O E K E N

Heeft de natie nog een functie?

Jacobus Delwaide bespreekt:

Dominique Schnapper, *La Communauté des citoyens. Sur l'idée moderne de nation.*

Parijs: Gallimard, 1994.

'We beleven vandaag het verzwakken van het burgerbewustzijn en van de sociale banden', stelt Dominique Schnapper vast aan het begin van *La communauté des citoyens*. De burger en zijn idealen worden verdrongen door het individu en zijn belangen. Het wordt zelfs onmogelijk om aan de burgers te vragen hun leven in te zetten voor de bescherming van de democratie. Tegen de atomisering van de hedendaagse maatschappij wil Schnapper een remedie bieden.

De essentie van de natie ligt volgens Schnapper hierin dat ze bevolkingen integreert in een gemeenschap van burgers. Die gemeenschap legitimeert het binnen- en buitenlandse handelen van de natie. De natie wordt dus gevormd door gemeenschappelijk handelen, en niet door een of andere band als gevolg van een zelfde ras, taal, religie of cultuur. Toch hebben reeds bestaande politieke gemeenschappen vaak met buitengewoon gemak bevestigd dat ze op een dergelijke band gebaseerd waren.

Alhoewel ze essentieel politieke scheppingen waren, suggererden naties dus dat ze het product waren van een stamverwantschap. Bovendien werd in Centraal-Europa de etnische natie een lapmiddel om de mislukking te verbergen van de ware natie, de *burgerschnapper*. Bij-

gevolg werd het politieke debat over de natie geleidelijk aan beheerst door de idee van culturele homogeniteit. Maar een gemeenschap van burgers kan best cultureel heterogeen zijn, zoals het voorbeeld van Zwitserland aantoonde. De voorwaarde voor het bestaan van de natie ligt niet in homogeniteit, maar in het aanvaarden door de burgers van een politiek domein dat los staat van hun privé-belangen en waarvan ze de spelregels respecteren.

Schnapper komt hier dicht bij het *Verfassungspatriotismus*, bij de notie dat gehechtheid aan een democratische grondwet een goede en afdoende basis vormt voor nationaal gevoel. Jürgen Habermas pleit zulk een patriotisme als de kern van een open, multiculturele maatschappij. Schnapper daarentegen gelooft niet dat het onderschrijven van abstracte principes de politieke en emotionele mobilisering kan bewerkstelligen die een natie volgens hem nodig heeft. Soevereiniteit en burgerschap zijn nu eenmaal abstracte begrippen die met concrete werkelijkheid, met waarden en belangen moeten worden gevuld. Ook wijst Schnapper erop dat zelfs Ernest Renan, die de natie in zijn beroemde definitie omschreef als een 'dagelijkse volksafstemming' (un plébiscite de tous les jours), wel degelijk het verleden, de door de voorouders gelegde basis in zijn analyse betrok. Maar vooral maakt Schnapper zich te veel zorgen over desintegratie en verval om een zo open, vrijblijvende formule als die van Habermas te kunnen onderschrijven. 'Niets verzekert ons dat de democrati-

sche natie in de toekomst in staat zal zijn om de sociale band in stand te houden, zoals ze dat in het verleden deed.'

Jacobijns Centralisme

Ondanks zijn respectvolle referentie aan Zwitserland, put Schnapper zijn inspiratie hoofdzakelijk uit Frankrijk: Frankrijk is erin geslaagd niet alleen de politieke, maar ook de culturele particularismen voldoende uit te wissen om de socio-politieke communicatie en samenwerking aanzienlijk te vergemakkelijken. Schnapper staat duidelijk in de jacobijns-centralistische traditie. In de 'multiculturele maatschappij' ziet hij slechts een dubbelzinnige formule die de politieke neergang met woorden probeert te stoppen. Participatie op lokaal niveau vindt Schnapper mooi en wel, maar ze kan volgens hem niet volstaan om de burgers te verenigen rond een 'gemeenschappelijke wil' en om te garanderen dat die burgers de politieke gemeenschap en haar waarden in geval van nood ook zullen verdedigen.

Het is ongetwijfeld juist dat de bereidheid de politieke gemeenschap te verdedigen essentieel is voor haar overleven. Maar Schnapper is te sterk gefixeerd op het *Primat der Aussenpolitik* om de eigentijdse werkelijkheid recht te laten wedervaren. In zijn ijver om de natie zo veel mogelijk los te koppelen van het benevelende stam-denken en -voelen, maakt hij internationaal-politiek handelen tot een dermate centrale component van de natie dat zijn model ronduit conservatieve trekken krijgt. Voor Schnapper

B O E K E N

vindt een natie haar contouren en haar ware saamhorigheid pas wanneer ze zich laat gelden in de internationale arena. Zo beweert Schnapper bijvoorbeeld dat de Bondsrepubliek weliswaar een handelsnatie maar geen echte natie was, onder andere omdat ze zich niet met wellust in de Golfoorlog heeft gestort. Alsof Duitsland niks beters te doen had in 1991, midden in zijn eenwordingsproces (een fenomenaal diplomatiek succes, overigens), en met de Russische troepen nog op zijn bodem.

Schnappers *Aussenpolitik* is die van de oude, 'realistische' school. De Europese eenwording, schrijft hij pessimistisch, zou wel eens het 'perverse effect' kunnen hebben dat ze de liberale democratieën depoliteert. Waarom? Omdat de EU zo veel bevoegdheden heeft maar democratisch nog steeds onvoldoende gelegitimeerd is? Omdat de Unie de eigenlijke kerntaak van de politieke democratie, namelijk het handhaven van die democratie, nog steeds niet weet waar te

nemen, zoals Herman van Gunsteren en Rudy Andeweg benadrukken in *Het grote ongenoeven* (1994)? Dat is wat men geneigd zou zijn te denken, maar dat is niet wat Schnapper de meeste zorgen baart bij het Europese eenwordingsproces: 'De vrede die ze heeft geschapen onder de Europese naties demobiliseert het nationale gevoel.' Schnappers nationaal gevoel heeft een wel zeer hoge prijs, en is bovendien erg beperkend.

De zwakheid van Schnappers model ligt erin dat enkele van zijn basisassumpties dermate traditioneel zijn dat hij er niet in slaagt het grote spanningsveld tussen eenheid en diversiteit te pacificeren, tenzij volgens het strak-jacobijnse patroon en onder directe buitenlandse dreiging. Bijgevolg weet hij ook geen bruikbare formule te leveren voor het hedendaagse Europa. In zijn laatste zin geeft hij dat trouwens impliciet toe: 'De Europeanen waren tijdens de achttiende eeuw getuige van de verzwakking van de monarchale bestuursvorm, die slecht was uit-

gerust om aan de nieuwe aspiraties van de volkeren tegemoet te komen; het is niet uitgesloten dat vandaag de nationale politieke bestuursvorm uitgeput raakt.' Schnappers natie heeft haar beste tijd achter zich.

La communauté des citoyens is eigenlijk een gepassioneerd pleidooi voor de oude, strak-integrerende jacobijnse natie. Het zou echter een vergissing zijn zich te laten ontmoedigen door de evidente zwakheden in Schnappers betoog. Dit hoogintelligente boek is buitengewoon stimulerend. Bovendien neemt Schnapper zijn taak zeer ernstig, met het gevolg dat dit werk veel meer is geworden dan een essay rond een centraal argument: *La communauté des citoyens* biedt niets minder dan een zeldzaam helder en briljant overzicht van de Westerse politieke ontwikkeling.

JACOBUS DELWAIDE,
politicooloog en hoofddocent aan de KU Brussel, en redactieraadlid van S & D.

